

Zdzisław Zblewski

Od Redakcji

Pamięć i Sprawiedliwość 3/1 (5), 7-9

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Badania nad dziejami podziemia antykomunistycznego po 1944 r. są w Polsce prowadzone w sposób systematyczny już od kilkunastu lat. Ich rezultatem jest wiele cennych opracowań monograficznych oraz wydawnictw źródłowych. Dopiero od niedawna natomiast historycy mają okazję podejmować studia nad metodami walki z konspiracją niepodległościową, stosowanymi przez komunistyczny aparat represji. Na szeroką skalę stało się to możliwe dopiero po udostępnieniu badaczom materiałów operacyjnych bezpieki przejętych przez Instytut Pamięci Narodowej. Doceniając znaczenie tego problemu badawczego, pracownicy Biura Edukacji Publicznej IPN realizowali w latach 2001–2003 program „Aparat bezpieczeństwa w walce z podziemiem politycznym i zbrojnym 1944–1956”. Niniejsze wydawnictwo zostało w znacznej mierze poświęcone zaprezentowaniu jego wyników.

Piąty numer „Pamięci i Sprawiedliwości” otwiera esej Janusza Kurtyki *Światy przeciwstawne: komunistyczna bezpieka wobec podziemia niepodległościowego*, w którym Autor podjął próbę „zwrócenia uwagi na najważniejsze [...] problemy już podejmowane i warte podjęcia w przyszłości, dotyczące funkcjonowania bezpieki i przyczyn jej sukcesów w zwalczaniu konspiracji niepodległościowej w latach 1944–1956”. Esei ten posłużył jako wprowadzenie do zorganizowanej przez redakcję „Pamięci i Sprawiedliwości” dyskusji, w której – oprócz Autora – wzięli udział badacze dziejów podziemia niepodległościowego po II wojnie światowej, a także historycy zajmujący się dziejami aparatu bezpieczeństwa w PRL: Tomasz Balbus, Jerzy Kułak, Zbigniew Nawrocki, Grzegorz Ostasz oraz, jako moderator, Zdzisław Zblewski. Rozbieżności interpretacyjne oraz alternatywne propozycje badawcze zaprezentowane w trakcie dyskusji, której zapis publikujemy w niniejszym numerze, wskazują na potrzebę dalszej konfrontacji poglądów historyków zajmujących się problematyką metod pracy UB.

Na obecnym etapie badań przedstawienie syntetycznego opracowania, uwzględniającego wszystkie formy działań podejmowanych przez UB wobec podziemia niepodległościowego w skali ogólnopolskiej, nie jest jeszcze możliwe. Dlatego też w obszernym dziale „Studia” zamieszczono rozprawy opisujące metody stosowane przez funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa w celu rozpracowania lokalnych struktur konspiracyjnych. Interesującego materiału porównawczego dostarczają w tym względzie artykuły Agnieszki Łuczak i Tomasza Toborka poświęcone rozbiciu dwóch poakowskich organizacji konspiracyjnych: Wielkopolskiej Samodzielnej Grupy Ochotniczej „Warta” oraz działającego głównie w województwie łódzkim Konspiracyjnego Wojska Polskiego. Szokujące metody, jakimi posługiwali się funkcjonariusze UB w trakcie likwidacji działającego na Podbeskidziu zgrupowania Narodowych Sił Zbrojnych pod dowództwem Henryka Flamego „Bartka”, przedstawił Tomasz Kurpierz. Rozbicie tarnowskich struktur Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość” (największej spośród działających wówczas niepodległościowych organizacji konspiracyjnych), stanowiące początkową fazę operacji, która latem i wczesną jesienią 1946 r. doprowadziła do spektakularnej likwidacji tzw. II Zarządu Głównego WiN, zaprezentowali w dwóch obszernych opracowaniach Zdzisław Zblewski oraz Wojciech Frazik i Filip

Musiał. Sporo informacji na temat metod stosowanych przez bezpiekę wobec antykomunistycznych grup partyzanckich zawiera artykuł Jerzego Bednarka poświęcony losom oddziału Franciszka Olszówki „Otta”, działającego w latach 1945–1946 na pograniczu województw poznańskiego, łódzkiego, katowickiego i wrocławskiego. Wymienione opracowania zostały przygotowane głównie na podstawie niewykorzystywanego do tej pory przez historyków materiału archiwalnego i stanowią w zamyśle ich autorów wstęp do dalszych, pogłębionych badań o charakterze syntetycznym.

Z wiodącą tematyką numeru koresponduje zamieszczone w dziale „Varia” obszernie studium Czesława Brzozy poświęcone dziejom Brygady Świętokrzyskiej w okresie jej wycofywania się na Zachód przed nacierającymi wojskami sowieckimi w pierwszej połowie 1945 r. Opracowanie to, oparte w znacznym stopniu na niewykorzystywanych do tej pory archiwaliach ze zbiorów Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, w tym na unikatowym zbiorze rozkazów dziennych dowództwa Brygady, ujawnia wiele nieznanych do tej pory aspektów owego przemarszu. Autor w szczególności starał się odpowiedzieć na pytanie, w jakim stopniu przedsięwzięcie to mogło zostać zrealizowane niezależnie od woli wycofujących się Niemców. Drugim artykułem opublikowanym w dziale „Varia” jest opracowanie Marka Czecha opisujące metody inwigilacji środowiska skupionego wokół wydawanego w Lublinie niezależnego pisma młodych katolików „Spotkania”, stosowane w ramach prowadzonej w latach 1977–1986 sprawy operacyjnego rozpracowania „Redaktorzy”.

Znakomitą ilustracją metod działania funkcjonariuszy UB wobec działaczy podziemia niepodległościowego stanowią publikacje źródłowe przygotowane przez Tomasza Balbusa i Piotra Łapińskiego. Pierwszy z nich ogłosił kilka dokumentów, które nie tylko rzucają nowe światło na dyskutowaną od wielu lat kwestię współpracy szefa Sztabu Komendy Podokręgu AK Rzeszów mjr. Zenona Tomasza Soboty „Świdry” z komunistycznymi służbami specjalnymi, ale także w sposób dobitny ukazują możliwości, jakimi służby te dysponowały w trakcie rozpracowywania owego podziemia. O tym, że starały się je bez skrupułów wykorzystywać, mogą świadczyć trzy dokumenty z 1953 r. opracowane przez Piotra Łapińskiego, ilustrujące (na przykładzie operacji przeciwko patrolowi Kazimierza Krasowskiego „Głuszca” z Komendy Powiatowej Narodowego Zjednoczenia Wojskowego Bielsk Podlaski) jeden z najczęściej, jak się wydaje, stosowanych sposobów pozyskiwania agentury wśród działających na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych niewielkich i trudno uchwytnych grup przetrwania. Dział „Dokumenty” uzupełniają dwie publikacje źródłowe dotyczące końcowego okresu istnienia PRL. Opracowany przez Grzegorza Waligórę dokument wytworzony przez dyrektora Departamentu III MSW gen. bryg. Adama Krzysztoporskiego opisuje przebieg III Ogólnopolskiego Spotkania Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela 10 czerwca 1978 r. w Zalesiu Górnym. Materiał ten ukazuje z jednej strony głęboką polaryzację postaw (by nie powiedzieć – skłócenie) czołowych działaczy ROPCio u progu rozłamu w tym środowisku, z drugiej zaś uświadamia czytelnikowi stopień rozeznania SB w sytuacji panującej wówczas w Ruchu. O szerokich możliwościach działania SB mogą również świadczyć dokumenty przygotowane do druku przez Ewę Kuszyk-Peciak, ukazujące próby oddziaływania przez lubelską SB na przebieg toczącej się od grudnia

1985 r. sprawy przeciwko dwóm kolporterom wydawanego poza zasięgiem cenzury biuletynu „Informator NSZZ »Solidarność« Region Środkowo-Wschodni”.

Cenne uzupełnienie numeru stanowi zamieszczony w dziale „U sąsiadów” artykuł Łukasza Kamińskiego, w którym Autor dokonał przeglądu opublikowanej w ostatnich latach czeskiej literatury historycznej dotyczącej dziejów najnowszych, a także obszerna recenzja Jerzego Eislera trzech wydanych ostatnio opracowań poświęconych dziejom Kościoła katolickiego w PRL, autorstwa Antoniego Dudka i Ryszarda Gryza, Jana Żaryna oraz ks. Zygmunta Zielińskiego. Piąty numer „Pamięci i Sprawiedliwości” zamykają przygotowana przez Piotra Niwińskiego recenzja książki Pawła Rokickiego o dziejach Armii Krajowej na Wileńszczyźnie oraz omówienie opracowania Janusza Wasylkowskiego o Towarzystwie Polskim w Danii autorstwa Pawła Jaworskiego.

Zdzisław Zblewski